

POMOČ IN PODPORA UČITELJU ZA DELO Z UČENCI Z DISLEKSIJO

PRIROČNIK

Naloga pri predmetu

Poglobljena diagnostična ocena in obravnava oseb s PPPU

(Pedagoška fakulteta UL, Specialna in rehabilitacijska pedagogika)

Avtroji
Anja Pavlin
Nadja Pezdir
Bine Skodlar
Špela Slabe

Menotrica
dr. Marija Kavkler, izr. prof.
Somentorica
dr. Milena Košak Babuder, asist.

Ljubljana, 2014

KAZALO

KAZALO	2
KAZALO TABEL	2
UVOD	3
DISLEKSIJA	4
Prevalenca	4
Znaki disleksije	4
Petstopenjski model pomoči.....	7
PRILAGODITVE	9
Okolje	9
Gradiva	9
Procesiranje informacij	10
PRILAGODITVE PO PREDMETIH	12
Slovenski jezik	12
Matematika.....	15
ANGLEŠKI JEZIK.....	17
ZAKLJUČEK	20
ČE ŽELITE IZVEDETI VEČ.....	20
VIRI IN LITERATURA	21

KAZALO TABEL

Tabela 1: <i>Težave, ki jih imajo osebe z disleksijo po posameznih področjih</i>	5
Tabela 2: <i>Težave, ki jih imajo otroci in mladostniki z disleksijo po starostnih obdobjih in področjih</i>	5
Tabela 3: <i>Prilagoditve za učenca z disleksijo pri slovenskem jeziku</i>	12
Tabela 4: <i>Prilagoditve za učenca z disleksijo pri matematiki</i>	15
Tabela 5: <i>Prilagoditve za učenca z disleksijo pri angleškem jeziku</i>	17

UVOD

Študenti Specialne in rehabilitacijske pedagogike smo pripravili priročnik z naslovom Pomoč in podpora učitelju za delo z učenci z disleksijo. Priročnik je namenjen vsem pedagoških delavcem, ki se na svoji poklicni poti srečujejo z učenci z disleksijo, pa tudi drugim, ki se morda še bodo. Namenjen je tudi študentom različnih smeri, ki v okviru prakse ali prostovoljnega dela delajo z učenci z disleksijo.

Pri pripravi smo se osredotočili na bistvene informacije; na začetku smo izpostavili nekaj osnovnih podatkov in značilnosti te bralno-napisovalne motnje, izpostavili smo različna obdobja v povezavi s težavami, ki se pojavljajo, seveda pa so zapisana tudi močna področja. V nadaljevanju sledi 5-stopenjski model pomoči, bistvo pa so prilagoditve, kjer smo izpostavili splošne prilagoditve in prilagoditve pri posameznih predmetih. Upamo in si želimo, da bi bil priročnik osnova za razumevanje te specifične motnje in da vam bo pomagal pri prilagajanju pouka učencem z disleksijo. Na koncu navajamo še dodatne vire in literaturo, ki so vam lahko v pomoč pri razumevanju učencev z disleksijo in pri delu z njimi.

DISLEKSIJA

Disleksija spada med specifične jezikovne učne težave. Vsebuje skupek različnih značilnosti, ki se kažejo s težavami na specifičnih jezikovnih veščinah, še posebej pri branju. Težave pa so prisotne tudi na ostalih jezikovnih področjih, kot so: črkovanje, pisanje in a besed. Pojavlja se v vseh življenjskih obdobjih, vendar se v vsakem obdobju kaže drugače. Zaradi različnih težav, ki jih osebe z disleksijo lahko imajo, potrebujejo dodatno pomoč in prilagoditve skozi proces šolanja (International Dyslexia Association, 2007).

Prevalenca

Približno 13–14 % celotne svetovne šolske populacije predstavljajo učenci, ki potrebujejo takšno ali drugačno dodatno pomoč. 6–7 % teh učencev je prepoznanih kot učenci s specifičnimi učnimi težavami in kar 85 % teh učencev ima primarne težave na področju branja in jezikovnega procesiranja. Po drugi strani pa naj bi imelo kar 15–20 % celotnega prebivalstva določene znake disleksije, kot so počasno branje, nenatančno branje, težave s pisanjem, težave z o besed in črkovanjem ... Pomembno je tudi vedeti, da se disleksija pojavlja pri osebah vseh narodnosti, starosti, inteligentnosti ter različnih socialnih in ekonomskih statusov. Za disleksijo je znano tudi, da se do neke mere prenaša gensko. Torej, če imajo starši disleksijo, je velika možnost, da jo bodo imeli tudi njihovi otroci (prav tam).

Znaki disleksije

Vsak posameznik je drugačen in tako ne obstajajo točno določeni znaki, ki bi se navezovali na vsakega posameznika. Obstaja pa nekaj splošnih znakov, ki lahko kažejo na disleksijo.

Nekaj tipičnih znakov disleksije

Posamezniki z disleksijo imajo lahko težave s/z (prav tam):

- učenjem govora,
- učenjem črk in glasov,
- organizacijo govorjenega in zapisanega,
- hitrim branjem,
- bralnim razumevanjem,
- vztrajanjem pri daljših bralnih nalogah,
- črkovanjem,
- učenjem tujega jezika,
- reševanjem matematičnih problemov in računskih operacij.

Bolj natančno imajo težave na področju (Reid, 2007):

Tabela 1: Težave, ki jih imajo osebe z disleksijo po posameznih področjih

PODROČJE	ZNAČINOSTI
Branja	<ul style="list-style-type: none"> • težave pri prepoznavanju glasov v besedah • težave pri ustvarjanju rim • težave s pravilnim zaporedjem glasov ter črk v besedah • odpor do branja • težave z navajanjem zaporedja črk v abecedi • težave z izgovarjavo posameznih glasov v besedi
Črkovanja	<ul style="list-style-type: none"> • težko si zapomnijo pravila črkovanja • pri črkovanju delajo fonološke napake • črke niso v pravilnem vrstnem redu • težave s končnicami
Pisanja	<ul style="list-style-type: none"> • nedosleden stil pisanja • počasni pri pisanju • nedosledna raba velikih ter malih začetnic • odpor do pisanja daljših odsekov
Spomina	<ul style="list-style-type: none"> • slab kratkoročni ter dolgoročni spomin
Organizacije	<ul style="list-style-type: none"> • slabe organizacijske sposobnosti • slabe organizacijske veščine pri pisanju • slabo načrtovanje urnikov, dela, učenja ...
Gibanja	<ul style="list-style-type: none"> • možne so težave s koordinacijo
Razvoja govora	<ul style="list-style-type: none"> • slaba izgovarjava • težave pri povezovanju glasov v besede • težave pri poimenovanju

Težave zaradi disleksije se lahko v različnih starostnih obdobjih kažejo različno:

Tabela 2: Težave, ki jih imajo otroci in mladostniki z disleksijo po starostnih obdobjih in področjih

	5–8 let	9–13 let	14–18 let
JEZIK	<ul style="list-style-type: none"> • učenje abecede • prepoznavanje in iskanje rim • ponavljanje za nekom • vzdrževanje pozornosti • učenje govora 	<ul style="list-style-type: none"> • rimanje besed • pravilna izgovarjava besed • tekoče govorjenje • razumevanje navodil • razumevanje slovničnih pravil • besedni zaklad 	<ul style="list-style-type: none"> • tekoče govorjenje • širok besedni zaklad • uporaba pravopisnih pravil • prepoznavanje razlike med besedami, ki se podobno zapisujejo, in besedami, ki se podobno izgovarjajo • hitro dojetje bistva

BRANJE	<ul style="list-style-type: none"> • poimenovanje črk • povezovanje črk s pravimi glasovi • učenje branja ob običajni starosti • vizualno pomnjenje besed 	<ul style="list-style-type: none"> • branje, primerno starosti • uživanje v branju • razumevanje prebranih besed • učenje in pomnjenje novih besed • razumevanje matematičnih besednih problemov 	<ul style="list-style-type: none"> • branje, primerno starosti (bralno razumevanje in tekočnost branja) • tekoče glasno branje • uživanje v branju • samozavestno branje
PISANJE	<ul style="list-style-type: none"> • učenje pisanja in prepisovanja ob običajni starosti • zapisovanje črk in števil v pravilnem zaporedju • pravilno črkovanje • čitljivo pisanje 	<ul style="list-style-type: none"> • razumevanje pravopisnih pravil • pravilno in dosledno črkovanje/zapis besed • zapisovanje črk in števil v pravilnem zaporedju • čitljivo pisanje • poslušanje in sočasno beleženje 	<ul style="list-style-type: none"> • dosledno in pravilno zapisovanje in črkovanje besed • razvijanje idej • priprava točnega in razumljivega načrta • popravljanje pisnega dela/samokontrola • organizacijske veščine in logično mišljenje
ČUSTVOVANJE	<ul style="list-style-type: none"> • nizka samozavest • negativna samopodoba • skromne socialne veščine (težave z navezovanjem in ohranjanjem stikov s prijatelji) • otrok se hitro razburi (nizek frustracijski prag) 	<ul style="list-style-type: none"> • samozavestno vključevanje v družbo sovrstnikov • vzdrževanje pozitivnega socialnega statusa • vzdrževanje pozitivne naravnosti • interpretacija informacij, ki so podane v neverbalni obliki • izražanje jeze 	<ul style="list-style-type: none"> • prepoznavanje močnih in šibkih lastnosti pri vzdrževanju socialnih vezi • soočanje z zbadanjem sovrstnikov • sklepanje in vzdrževanje prijateljstev • soočanje z nepričakovanimi izzivi • razumevanje čustev drugih
DODATNI ZNAKI		<ul style="list-style-type: none"> • občutek za smer/orientacija • učenje novih iger • učenje in pomenjenje novih veščin • pomnjenje števil 	<ul style="list-style-type: none"> • pomnjenje informacij • organiziranje informacij • ohranjanje vsakodnevne stabilnosti • prostorske sposobnosti

Močna področja posameznikov z disleksijo (Kavkler idr., 2010):

- dobre sposobnosti reševanja problemov,
- dobre domišljjske sposobnosti,
- sposobnost vzpostaviti nepričakovane medsebojne povezave med podatki in informacijami,
- divergentno razmišljanje, izvirnost, ustvarjalnost,
- dobre sposobnosti vidnega predstavljanja,
- sposobnost hkratnega predelovanja informacij,

- intuicija,
- »umetniški« način razmišljanja,
- dobre sposobnosti ustvarjanja novega znanja itd.

Petstopenjski model pomoči

V Republiki Sloveniji je v uveljavi dokument *Učne težave v osnovni šoli: koncept dela* (Magajna idr., 2008). V dokumentu so predstavljene strokovne osnove za delo z učenci z učnimi težavami, ki jim omogočajo inkluzivno šolanje. Eden ključnih elementov tega dokumenta predstavlja petstopenjski model odkrivanja, spremljanja in nudenja pomoči učencem z učnimi težavami. Učne težave učencev se razprostirajo na kontinuumu, zato morata biti tudi pomoč in podpora na vsaki stopnji različni. Učenci glede na izrazitost njihovih učnih težav prejemajo ustrezno stopnjo pomoči in podpore. Tako razlikujemo pet osnovnih stopenj pomoči (Magajna idr., 2008):

1. stopnja: pomoč učitelja pri pouku, dopolnilnem pouku in podaljšanem bivanju

Običajno učitelji najbolj poznajo svoje učence in so tudi tisti, ki prvi odkrijejo težave pri učencu. Od učiteljev se pričakuje, da svoja opažanja o učenčevih težavah sporočijo staršem in drugim strokovnim delavcem na šoli. Za učence, ki potrebujejo več prilagoditev in večjo količino pomoči, morajo učitelji individualizirati in diferencirati učne zahteve, naloge, pripomočke, načine pridobivanja, utrjevanja in preverjanja znanja, čas, ki ga imajo učenci na voljo za reševanje ... Učitelji morajo svoje delo z učenci z učnimi težavami ustrezno načrtovati, dokumentirati in evalvirati (Magajna idr., 2008).

2. stopnja: pomoč šolske svetovalne službe

Kadar učenec kljub učiteljevim prilagoditvam ne napreduje, se v delo z učencem vključijo še šolski svetovalni delavci. Ti poglobijo odkrivanje ovir v učencu in v okolju. Pri tem sodelujejo z učencem in učitelji ter jim svetujejo glede prilagajanja pouka, ustreznih strategij za delo z učencem ... Individualni projekt pomoči učencu se na tej stopnji začne voditi v učenčevi osebni mapi, v katero je vključeno tudi pisno mnenje učitelja. To vključuje kratko predstavitev učenčevih težav, uporabljenih prilagoditev, oblik pomoči pri pouku, dopolnilnem pouku, v podaljšanjem bivanju, oceno njihove učinkovitosti in učiteljeve predloge za nadaljnjo pomoč (Magajna idr., 2008).

3. stopnja: dodatna individualna ali skupinska pomoč

Kadar se učenčeve učne težave kljub učiteljevi pomoči in občasni pomoči šolske svetovalne službe nadaljujejo, se učencu ponudi dodatna individualna in skupinska pomoč. Izvajalec dodatne individualne in skupinske pomoči je lahko učitelj, specialni pedagog, psiholog, pedagog ali socialni pedagog. Delo mora biti skrbno načrtovano, dokumentirano in evalvirano (Magajna idr., 2008).

4. stopnja: mnenje in pomoč zunanje strokovne ustanove

Ko so bile opravljene prve tri stopnje pomoči in učenec še vedno ne napreduje, šola lahko zaprosi za dodatno strokovno mnenje ustrezne zunanje strokovne ustanove. Zunanja strokovna ustanova lahko ugotovi, da šola še ni v celoti izkoristila vseh mogočih virov pomoči učencu. V tem primeru se še sama vključi v pomoč učencu, učiteljem in staršem. Tudi na tej stopnji mora biti delo načrtovano, dokumentirano in evalvirano (Magajna idr., 2008).

5. stopnja: program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo

Kadar učenec potrebuje več prilagoditev in pomoči, se staršem predlaga usmerjanje v izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo. Učenec prejema dodatno strokovno pomoč, ki jo izvaja specialni pedagog ali učitelj na svojem predmetnem področju z dodatnim izpopolnjevanjem za delo z učenci s posebnimi potrebami (Magajna idr., 2008).

PRILAGODITVE

Naslednje prilagoditve zagotavljajo okvir za pomoč učencem z disleksijo. Razdeljene so na prilagoditve gradiv in na prilagoditve pri samem poučevanju z namenom pomoči učencu pri procesiranju informacij.

Okolje

Vnaprej določite **sedežni red**. Učenec z disleksijo naj sedi poleg sošolca, ki mu bo lahko nudil pomoč, če jo bo potreboval.

Učilnica naj bo dovolj **svetla**. Prav tako so za vse učence, sploh pa za učence z disleksijo, primernejši prostori, kjer **ne odmeva**.

Učenec naj ima na voljo **prostor, kamor se lahko umakne**. Učenci z disleksijo se hitreje utrudijo (zaradi težav z avtomatizacijo branja in pisanja), zaradi česar so posledično tudi manj pozorni. Če pa imajo prostor, kamor se lahko umaknejo, ko ugotovijo, da ne zmorejo več slediti pouku, jim omogočimo, da se po potrebi umaknejo in ponovno zberejo ter naprej sledijo pouku, ne da bi motili ostale učence v razredu.

Gradiva

Uporaba barvnega papirja in tip pisave.

Različne barve ozadja in pisave lahko izboljšajo branje in pozornost nekaterih učencev. Pri branju lahko učenci uporabljajo bralna ravnilca. Disleksiji najbolj prijazne so sans serifne pisave kot npr. *Sasoon*, *Comic sans*, *Calibre*, *Arial*, *Verdana* itd. Pomembna dejavnika sta tudi velikost pisave (ta ne sme biti premajhna – 12 oz. 14 do 16 pt) in razmik med vrsticami (večinoma učencem z disleksijo ustreza, da so vrstice nekoliko bolj razmaknjene kot običajno). Pozorni moramo biti tudi na to, da izberemo učne pripomočke (če se le da) na mat papirju (papir naj ne bo povoščen).

Razporeditev.

Razporeditev strani je ravno tako zelo pomemben dejavnik. Stran mora biti vizualna, a ne prenatlačena. Boljša je uporaba barvnega papirja (Reid, 2007).

Uporaba zvočnih posnetkov.

Lahko imamo posneta navodila, zgodbe, specifične vsebine ... Učenec si nato za boljše razumevanje posnetek ponovno predvaja. Zvočni posnetki so koristni tudi za izboljšanje posameznikovega branja. Učenec tiho sledi zapisanemu besedilu, medtem ko se le-to

predvaja na posnetku (IDA, 2002). Poleg tega učenec zaradi težav pri avtomatizaciji pisanja večkrat ne zmore slediti tempu zapisovanja v razredu. S tem, ko učencu omogočimo snemanje učnih ur, mu hkrati omogočimo tudi dostop do vseh informacij, ki jih je zaradi svojih težav morda izpustil pri pouku.

Razlaga oz. poenostavitev pisnih navodil.

Nekatera navodila vsebujejo veliko podatkov. Učitelji lahko pomagata tako, da poudarite (označite) pomembne dele navodila ali pa jih poenostavite, zapišete na krajši način (Reid, 2007). Prav tako lahko dolga, kompleksna navodila razdelite na več enostavnih sklopov, ki jim bodo učenci lažje sledili.

Izdelava slovarja besed na določenih vsebinskih področjih.

Specifični izrazi na določenih vsebinskih področjih zahtevajo pozorno branje. Učencem je lahko v pomoč slovar besed iz določenega področja oz. vsebinskega sklopa (IDA, 2002).

Procesiranje informacij

Časovne prilagoditve

Učenci z disleksijo se zaradi težav z avtomatizacijo branja in pisanja pri pouku hitreje utrudijo. Omogočite jim **pogostejše odmore** in **podaljšan čas** pisanja preverjanj/ocenjevanj znanja.

Usvajanje novih učnih vsebin (Reid, 2007)

- Določite učenčev najljubši **učni stil** (vizualne, slušne, kinestetične ali tipne preference). Pomembno je, da predstavimo nove informacije na način, ki je učencu najbližji.
- Nove informacije predstavite v **majhnih korakih**.
- Na začetni stopnji učenja novega gradiva je dobro predstaviti **ključne točke** gradiva. To učencem pomaga ustvariti okvir in jim pomaga pri povezovanju novih informacij s predznanjem.
- Nove informacije povežite z učenčevim **predznanjem**.
- Za lažje pomnjenje lahko uporabljate nekatere posebne spominske strategije, kot so **miselni vzorci in mnemotehnike**.

Preverjanje znanja

Koristno je, da napredek učenca preverjate **ustno** in ne pisno. To velja še posebej za sprotno ocenjevanje v razredu. Učenci z disleksijo so običajno spretnejši pri ustnem preverjanju v primerjavi s pisnim, zato jim ustno preverjanje znanja lahko vpliva samozavest (Reid, 2007). Če ima učenec velike težave s pisanjem, mu (če se le da) omogočite **zapisovanje na računalnik** ali pa naj **nekdo zapisuje po njegovih navodilih**.

Večkrat je opaziti, da učenci s specifičnimi učnimi težavami v določenem delu dnevu funkcionirajo na višji ravni in dosegajo tudi boljše rezultate na testih znanja. Če urnik in časovna organizacija to dopuščata, naj **preverjanje znanja poteka v delu dneva, ko je učenec najbolj zbran**.

PRILAGODITVE PO PREDMETIH

Slovenski jezik

Tabela 3: Prilagoditve za učenca z disleksijo pri slovenskem jeziku

	ZNAČILNOSTI	PRILAGODITVE
BRANJE	<p>Motena hitrost in tekočnost branja.</p> <p>Težave pri dekodiranju novih besed.</p> <p>Neupoštevanje ločil pri branju.</p> <p>Težave pri razumevanju prebranega (nerazumevanje bistva prebranega).</p> <p>Utrujenost pri daljših besedilih.</p> <p>Slabša analiza dejstev.</p> <p>Težko sledenje daljšim navodilom.</p> <p>Pomanjkljiva pozornost.</p> <p>Anksioznost (slabe izkušnje z branjem; predvsem glasno branje).</p> <p>Pomanjkanje motivacije za branje besedil (predvsem daljših).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Podlaga (papir) blede rumene ali krem barve oziroma uporaba recikliranega papirja (zaradi kontrasta). • Uporaba papirja, ki se ne blešči (mat površina). • Bralna ravnilca omogočajo bolj zbrano branje in omogočajo, da se učenec ne izgublja med vrsticami. • Krajše vrstice (največ 80 znakov), povedi z ne več kot 18 besed. • Besedilo razdeljeno v več krajših sklopov. • Umetnostna besedila poenostavimo (vendar morajo biti vsebinsko primerljiva). • Zahtevnejša besedila ali navodila razdeljena na več krajših korakov. • Pri daljših navodilih ključne informacije podčrtane ali obarvane. • Sprotne povratne informacije o napakah pri branju. • Z učencem se lahko dogovorimo, da bomo ob napačno prebrani besedi zgolj s svinčnikom pokazali, potrkali po mizi in podobno (s tem manj zmotimo otrokovo pozornost, kot če povemo, da je prebral napačno). • Izogibanje izpostavljanja učenca pred celotnim razredom (glasno branje) • Učenec naj bere npr. v kabinetu (da ga učitelj sliši in lahko bolj realno oceni njegovo branje; v razredu se pojavlja anksioznost oziroma odpor do branja). • Ločila odebelimo ali obarvamo (da se učenec spomni, da jih mora pri branju upoštevati). • Učenca sistematično učimo, da po krajših odstavkih branja zapiše ključne besede. • Pri branju učenca spodbujamo, da si neznane besede podčrta; kasneje jih zapiše in razloži (z našo pomočjo). • Spodbujamo glasno branje doma (uporaba »bralnih hišic«, nalepk, nagrad ...). • Namesto branja naj učenec besedilo posluša (zvočne knjige, prevajalnik besedila v govor). • Učenca spodbujamo, da uporablja e-bralnike (bralnike knjig – npr. Kindle, bralnike na prenosnih računalnikih, pametnih telefonih, tablicah), kjer lahko prilagaja velikost in obliko črk ter razmake med vrsticami.

	ZNAČILNOSTI	PRILAGODITVE
PISANJE	<p>Motena hitrost pisanja (zaradi težav v finomotorični koordinaciji in organizaciji misli).</p> <p>Težave pri razčlenjevanju besede, povedi.</p> <p>Slabše oblikovana in težje berljiva pisava.</p> <p>Zamenjevanje črk, težava pri priklicu črk.</p> <p>Težave pri upoštevanju pravopisa.</p> <p>Težave pri pravilnem zapisovanju besed in tehniki pisanja.</p> <p>Odpor do pisanja daljših besedil.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Spodbujanje grafomotoričnega razvoja (različne vaje, dostopne na spletu, knjigah). • Kartončki z navodili za lažje pisanje (Ne pozabi na veliko začetnico!, Uporabljalj ločila!, ...) • Kartončki s posameznimi besednimi vrstami ter njihovimi lastnostmi (spol, število ...). • Kartončki z izjemami (sklanjanje, spreganje). • Kartončki s predlogi in zapisanimi črkami (h→ kg; k→ razen pred k in g). • Dovoljena uporaba računalnika (vendar ne vedno, učenec mora tudi pisati). • Podaljšan čas pisnega preverjanja znanja (učenec potrebuje več časa za zapis). • Neupoštevanje specifičnih napak, ki so posledica grafomotoričnih težav. • Več prostora za pisanje odgovorov. • Vnaprej pripravljeni izročki, v katere učenec dopisuje informacije. • Vnaprej pripravljeni miselni vzorci. • Možnost fotokopiranja daljših zapiskov. • V specifičnih primerih dovoljeno zagotoviti zapisovalca. • Pri določenih primerih možno pisno oceno nadomestiti z ustno. • Izogibanje esejskemu tipu vprašanj (prilagodimo vprašanja, da izvemo bistvo s kratkimi odgovori učenca). • Učencu ponudimo dodatni list papirja (da si organizira odgovor, preden zapiše na delovni list, preverjanje znanja ...). • Seznam novih besed pri vsakem predmetu (učencu so v oporo pri zapisu in razumevanju pojma). • Namesto nareka prilagojen test (npr. prepis). • Sprotno spremljanje učenčevih zapiskov in popravljanje le-teh. • Raba kompenzacijskih strategij (tabele z določenimi podatki); kadar si učenec težko zapomni večjo količino podatkov. • Datum ustnega preverjanja znanja vnaprej določen. • Možnost ustnega preverjanja znanja individualno izven razreda. • Pisanje preverjanj znanja izven razreda. • Možnost uporabe prilagojenih pisal.

	ZNAČILNOSTI	PRILAGODITVE
PISANJE SPISA	Spis/esej ima 3 glavne odstavke (uvod, jedro, zaključek).	<p>Za mlajše učence je primerna vizualna razdelitev spisa (izdelamo kartonček »mačka«, kjer v glavo napišemo UVOD, v trup JEDRO, in v rep ZAKLJUČEK); tako se učenec spomni na 3 dele, poleg tega pa vidi tudi, da sta uvod in zaključek krajša dela spisa. Poleg tega lahko izdelamo kartonček, ki učenca usmerja pri vsebini posameznega dela (UVOD – o čem boš pisal, JEDRO – komu in kaj se je zgodilo, ZAKLJUČEK – tvoje mnenje).</p> <p>Za starejše učence pa je bolj primerno, da izdelamo kartonček, kjer pod vsakim delom bolj natančno zapišemo, o čem bodo pisali (spisi oziroma eseji so že bolj obsežni).</p>
	Organizacija pred samim pisanjem.	Učence sistematično učimo, da se na pisanje pripravijo in naredijo načrt. Za vsak del naj napišejo ključne besede, o čem bodo pisali. Še boljše je, da jim za vsak del pripravimo nekaj vprašanj, na katere morajo med spisom/esejem odgovoriti. Kasneje si bodo ta vprašanja zapisali sami.
	Razporeditev časa.	Učenci imajo za pisanje spisa/eseja na voljo določen čas. Glede na značilnost učencev z disleksijo, da imajo težave pri razporejanju časa, jim napišemo, koliko časa naj porabijo za uvod, jedro in koliko za zaključek. Omogočimo jim, da imajo pri sebi odštevalnik časa, ki jih spomni, da so čas za določen del že porabili.
	Podaljšan čas pisanja.	Učencem omogočimo, da imajo za pisanje spisa oziroma eseja več časa. Zagotovimo lahko tudi pisanje izven razreda. Veliko časa bodo potrebovali za načrtovanje, sam zapis in tudi pregled. Omogočimo jim lahko, da zadnji pregled spisa/eseja opravijo kasneje (ko niso več pod takim pritiskom) in na ta način bodo morda opazili več napak in jih tudi popravili.

Matematika

Tabela 4: Prilagoditve za učenca z disleksijo pri matematiki

	PODROČJE TEŽAV	PRILAGODITVE
ARITMETIKA IN ALGEBRA	Štetje, seštevanje in odštevanje.	<ul style="list-style-type: none"> • Uporaba številskega traku (do 20), kasneje stotičnega kvadrata. • Seštevanje in odštevanje z oporo (npr.: prsti). • Uporaba žepnega računalca.
	Določanje mestnih vrednosti.	<ul style="list-style-type: none"> • Uporaba tabel za določanje mestnih vrednosti števil.
	Seštevanje in odštevanje z neznankami.	<ul style="list-style-type: none"> • Učencu pri računanju z neznankami (»računanje na koliko«) pripišemo obratno operacijo, ki jo mora uporabiti.
	Priklic poštevank.	<ul style="list-style-type: none"> • Uporaba kvadrata s poštevanko.
	Razumevanje delov celote.	<ul style="list-style-type: none"> • Uporaba grafičnih prikazov delov celote.
	Zaokroževanje števil.	<ul style="list-style-type: none"> • Uporaba opore/kartončka s postopkom zaokroževanja.
	Priklic rimskih števil.	<ul style="list-style-type: none"> • Uporaba opore z zapisanimi osnovnimi simboli rimskih števil.
	Pisno seštevanje in odštevanje.	<ul style="list-style-type: none"> • Uporaba opor pri pisnem računanju (mreža, puščica, ki nakazuje smer računanja, označevanje točke za začetek računanja ...).
	Deljenje z ostankom.	<ul style="list-style-type: none"> • Uporaba kvadrata s poštevanko.
	Računanje (seštevanje, odštevanje, množenje, deljenje) z ulomki in potencami.	<ul style="list-style-type: none"> • Uporaba opor z zapisanimi postopki računanja z ulomki in pravila za računanje s potencami.
GEOMETRIJA IN MERJENJE	Določanje leve in desne strani.	<ul style="list-style-type: none"> • V razredu naj bodo (glede na učenčevo klop) na steni obešeni listi s poimenovanjem leve in desne strani. • Učenec naj ima pri nalogah premikanja po prostoru desno/levo roko označeno z barvnim trakom.
	Razumevanje enot dolžine.	<ul style="list-style-type: none"> • Učenec naj ima na ravnilu poleg »cm« označene tudi »dm«.
	Priklic poimenovanja geometrijskih pojmov (daljica, poltrak, premica, središče, polmer, krožnica, krog ...).	<ul style="list-style-type: none"> • Izdelava in uporaba slovarja pojmov, s priklicem katerih ima učenec težave. • Uporaba stalnih barvnih opor za posamezne pojme.
	Opisovanje geometrijskih likov in teles.	<ul style="list-style-type: none"> • Uporaba spiska lastnosti, ki jih mora učenec navesti pri opisu posameznega geometrijskega lika/telesa. • Uporabe konkretnih geometrijskih teles.
	Priklic matematičnih obrazcev za ploščino lika ter površino in prostornino telesa.	<ul style="list-style-type: none"> • Uporaba kartončka z zapisanimi osnovnimi matematičnimi obrazci.

	Pretvarjanje merskih enot.	<ul style="list-style-type: none"> • Uporaba tabel za pretvarjanje enot.
DRUGE VSEBINE	Pravilna uporaba izrazov večji, manjši, daljši, krajši, prej, potem, težji, lažji, višji, nižji ipd.	<ul style="list-style-type: none"> • Na vidnem mestu v učilnici naj visijo plakati z grafičnim prikazom navedenih pojmov.
	Reševanje matematičnih besednih problemov.	<ul style="list-style-type: none"> • Uporaba kartončka z navedenimi koraki reševanja matematičnih besednih problemov. • Uporaba miselnih vzorcev z navedenimi izrazi za posamezne računske operacije. • Razdelitev nalog na več korakov (več vodenega reševanja nalog). • Reševanje enostavnih nalog (ki ne vključujejo nepotrebnih podatkov).
	Analiziranje problemov.	<ul style="list-style-type: none"> • Uporaba kartončkov z vprašanji, ki učenca vodijo pri analizi problema.
	Obdelava podatkov.	<ul style="list-style-type: none"> • Uporaba kartončka z zapisanim postopkom/koraki obdelave podatkov za posamezne primere problemov.

Angleški jezik

Tabela 5: Prilagoditve za učenca z disleksijo pri angleškem jeziku

	ZNAČILNOSTI	PRILAGODITVE
BRANJE IN BRALNO RAZUMEVANJE	Motena hitrost in tekočnost branja.	<ul style="list-style-type: none"> • Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT). Obstajajo računalniški programi, ki omogočajo pretvorbo besedila v govor. Učencem lahko namesto branja ponudimo zvočne posnetke. • Uporaba oblik dela v skupini, saj si učenec tako lahko deli večšine z ostalimi v skupini. Bralni del lahko opravi nekdo drug, učenec z disleksijo pa se lahko posveti drugim vidikom naloge.¹
	Slabša analiza dejstev.	<ul style="list-style-type: none"> • Mnogi učbeniki za učenje angleščine so v celoti zapisani v angleškem jeziku. Zato si na začetku vzemimo čas, da učencem razložimo, kako se učbenik uporablja, kako se berejo slovnične razpredelnice v njihovem učbeniku.
	Mnogi učenci z disleksijo imajo raje celostno obdelavo namesto analitične.	<ul style="list-style-type: none"> • Pred pričetkom branja se pogovorimo z namenom, da sta celotna zgodba in zaplet razumljiva že pred branjem.² • Pri književnosti naj ima učenec dostop do obravnavanega dela.³
	Težave z razumevanjem navodil.	<ul style="list-style-type: none"> • Učenci potrebujejo več časa. Lahko izdelajo kontrolni seznam, ki vključuje, kaj je dejansko povedano oz. kaj zahteva vprašanje, kaj se zahteva od mene in kako bom vedel, ali imam prav.⁴ • Poudarimo (označimo) pomembne dele navodila ali pa jih poenostavimo, zapišemo na krajši način.
	Težave z iskanjem dejstev.	<ul style="list-style-type: none"> • Pomaga, če učencu podamo naslove. Učencu lahko damo odlomek besedila, za katerega nima dovolj časa, da bi ga prebral. To pomeni, da bo prisiljen prebrati le ključne besede.⁵ • Strukturiran pregled snovi (kazalo obravnavne snovi, povzetki, grafične predstavitve). • Da poudarimo koncept, ki se ga učimo, uporabimo različne barvne oznake (npr. za spol/glagol/samostalnik).⁶

¹ Reid, 2007

² Reid, 2007

³ Reid, 2007

⁴ Reid, 2007

⁵ Reid, 2007

⁶IDA The International Dyslexia Association, 2008

	Težave s pomnjenjem dejstev.	<ul style="list-style-type: none"> • Uporaba mnemotehnik za lažje pomnjenje⁷ (pesmi; rime – npr. one-gun, two-shoe; risbe – npr. vprašalnica WH©? v O narišemo obraz, da si učenci lažje zapomnijo, da je to vprašalnica za osebe). • Uporaba spominskih kartic. Na eno stran zapišemo informacije, katere želimo, da se učenec nauči (npr. besedišče, slovnična pravila ...). Učenci s pomočjo kartic ponavljajo snov. • Analogno branje: besede, ki se rimajo, s tem zmanjšamo potrebo po novem učenju (npr. bright, sight, might, light)⁸.
SPOROČANJE IN RAZUMEVANJE	<p>Težave pri pravilnem zapisovanju besed in tehniki pisanja.</p> <p>Zamenjevanje črk, težava pri priklicu črk.</p> <p>Težave pri upoštevanju pravopisa.</p> <p>Motena hitrost pisanja.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Izogibamo se nalogam tipa izpolnjevanja, kot so besedni ali slovnični delovni listi, razen, če je na voljo izbira odgovorov.⁹ • Učenci naj imajo svoj črkovalni zvezek, v katerega naj si zapisujejo nove besede in poleg vadijo zapis besede. Ob prvem zapisu le preverimo, da je beseda zapisana pravilno. • Učencem priskrbimo izročke snovi, ki naj jih sami dopolnjujejo. • Učenci imajo lahko pri sebi kartončke s skladenjskimi pravili, ki se uporabljajo v angleščini. • Za pomoč pri pisanju spisa, obnove imajo lahko učenci podane ključne besede. • Uporaba računalniških programov, ki pregledujejo zapisano besedilo in opozorijo na možne napake, npr. program Ginger (program je bil razvit posebej za pomoč osebam z disleksijo). • Učenci naj imajo možnost podaljšane časa pisanja kontrolnih nalog. • Pri popravljanju kontrolnih nalog ne upoštevamo napak, ki izhajajo iz učenčeve motnje. Za nasvet poprosite šolsko specialno pedagoginjo. • Pisnih nalog ne popravljamo z rdečim pisalom.
	Odpor do pisanja daljših besedil.	<ul style="list-style-type: none"> • Za raziskovanje tem lahko učenci uporabljajo internet¹⁰(motivacijska komponenta).
GOVOR	Slabša pozornost.	<ul style="list-style-type: none"> • Učenci naj spoznavajo le en ali dva nova zvoka, fonema ali simbola naenkrat. Poudarimo ustne gibe pri pravilni izgovarjavi.¹¹

⁷ IDA, 2002

⁸ Crombie. <http://www.languageswithoutlimits.co.uk/resources/Dxa1.pdf>

⁹IDA, 2008

¹⁰ Reid, 2007

¹¹ IDA, 2008

	Težave pri razčlenjevanju besede.	<ul style="list-style-type: none">• Učencu pokažemo, kako se razdeli besede, še posebej besede z več kot enim zlogom in jim nato pokažemo še, kako se dele besede ponovno sestavi. Ta pristop jim bo pomagal pri njihovi samokorekciji in pri dekodiranju in črkovanju.¹²
--	-----------------------------------	--

¹² Ganschow in Schneider. <http://www.lonline.org/article/22725>

ZAKLJUČEK

Da učenci z disleksijo lahko uresničujejo svoje potenciale, potrebujejo pri usvajanju in izkazovanju znanja določene prilagoditve. Danes je na voljo veliko gradiv, v katerih se priporočajo različne strategije dela z učenci z disleksijo in različne prilagoditve, ki jim lahko pomagajo. V tem priročniku smo zbrali nekaj strategij in prilagoditev, tako splošnih kot tudi specifičnih za šolske predmete: slovenski jezik, matematiko in angleški jezik. Te so nam lahko v pomoč pri delu z učenci, seveda pa moramo vedno izhajati iz potreb posameznega učenca. Iz kopice naštetih strategij in prilagoditev je potrebno kritično izbrati tiste, za katere mislite, da bi vašim učencem koristile. Učitelji ste tisti, ki svoje učence najbolj poznate, zato boste lahko izbrali ustrezne strategije in prilagoditve. Učencem moramo omogočiti, da so lahko uspešni. Z ustreznim poučevalnim pristopom jim je pot do uspeha odprta.

ČE ŽELITE IZVEDETI VEČ

www.disleksija.si

www.drustvo-bravo.si

Raduly-Zorgo, E., Smythe, I. in Gyarmathy, E. (2010). *Disleksija-vodnik za tutorje*. Ljubljana: Bravo, društvo za pomoč otrokom in mladostnikom s specifičnimi učnimi težavami.

Reid, G., Kavkler, M., Viola, S., G., Košak Babuder, M. in Magajna, L. (2007). *Učenci s specifičnimi učnimi težavami: skriti primanjkljaji-skriti zakladi*. Ljubljana: Bravo, društvo za pomoč otrokom in mladostnikom s specifičnimi učnimi težavami.

Žerdin, T. (2003). *Motnje v razvoju jezika, branja in pisanja: kako jih odkrivamo in odpravljamo*. Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše ter Bravo, društvo za pomoč otrokom in mladostnikom s specifičnimi učnimi težavami.

VIRI IN LITERATURA

- Crombie, M. Foreign language and dyslexia. Pridobljeno s <http://www.languageswithoutlimits.co.uk/resources/Dxa1.pdf>
- Ganschow, L. in Schneider, E. Assisting Students with Foreign Language Learning Difficulties in School. Pridobljeno s <http://www.ldonline.org/article/22725>
- IDA – The International Dyslexia Association (2007). Dyslexia Basics. *LD online*. Pridobljeno 10. 3. 2014 s <http://www.ldonline.org/article/16282/>
- IDA – The International Dyslexia Association. (2002). *Accommodating students with dyslexia in all classroom settings*. Pridobljeno s <http://www.interdys.org/EWEBEDITPRO5/UPLOAD/ACCOMMODATINGSTUDENTSWITHDYSLEXIAINALLCLASSROOMSETTINGS10-02.PDF>
- IDA – The International Dyslexia Association. (2008). *At Risk Students and the Study of Foreign Language in School*. Pridobljeno s <http://www.interdys.org/EWEBEDITPRO5/UPLOAD/AT-RISKSTUDENTSFOREIGNLANGUAGE.PDF>
- Kavkler, M., Magajna, L., Košak Babuder, M., Zemljak, B., Janželj, L., Andrejčič, M. idr. (2010). *Disleksija – Vodnik za samostojno učenje študentov in dijakov*. Ljubljana: Bravo, Društvo za pomoč otrokom in mladostnikom s specifičnimi težavami.
- Magajna, L., Kavkler, M., Čačinovič Vogrinčič, G., Pečjak, S. in Bregar Golobič, K. (2008). *Učne težave v osnovni šoli: koncept dela*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Reid, G. (2007). Disleksija: napotki za učitelje in starše. V M. Kavkler in M. Košak Babuder (ur.), *Učenci s specifičnimi težavami: skriti primanjkljaji-skriti zakladi* (str. 18–76). Ljubljana: Bravo, društvo za pomoč otrokom in mladostnikom s specifičnimi učnimi težavami.